

ELŐSZÓ

A trauma alakzatai mindig új kifejezési formát találnak maguknak, ahogyan a válság folyton más és más alakot öltő jelei is jelenvalóvá teszik magukat koroktól, rendszerektől és narrációktól függetlenül. A trauma és a válság elbeszélésének, újra és újra szóvá tevésének célja nem más, mint maguknak az alakzatoknak a feloldása, talán megértése, tanúságul hívása, feldolgozott emlékké tétele. Így tettünk akkor is, amikor emlékké tettük, emlékként hívtuk elő a XX. század első nagy kataklizmájának, az első világháborúnak az évfordulóját, s egy többszólamú diskurzus, többszekciós konferencia keretében emlékeztünk meg a trauma és válság világháború által generált jelenségeiről. Az Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Karának intézetei és tanszékei 2015. október 20. és 22. között rendezték meg nagyszabású, nemzetközi konferenciájukat *Trauma és válság*^{*} címmel, melyen helyet és hangot kapott a történelemtudomány, az irodalomtudomány, a művészettörténet és a filozófia, egy-egy szekcióba tömörítve az adott diszciplínáról értekező előadókat. Jelen kötetünk az irodalmi, a művészeti és a filozófiai szekciók szerkesztett anyagát tartalmazza, előtérbe helyezve azokat a közös pontokat, melyek segítségével – ahogyan a résztvevők a konferencián, úgy az olvasók a kötetet lapozva – valódi párbeszédet hozhatunk létre.

Sajátos, újszerű interpretációk, megközelítések születtek a három nap folyamán. Az irodalomtudományi szekció plenáris előadását az Angliából érkezett Richard Godwin irodalomtörténész, író tartotta, aki Franz Kafkáról és Joseph Conrádról szóló előadása anyagába beleépítette saját műveire való reflexióit is. A szekciót két angol nyelvű előadás nyitotta (Reichmann Angelika, Zsamba Renáta), majd az angol irodalom magyar nyelvű interpretációit hallhattuk Antal Évától és Takács Miklóstól. A délutáni szekcióülés nyitánya az irodalomtudomány határterületeit érintette: a trauma- és válságértelmezés szempontjából kiemelkedő jelentőségű pszichológiai megközelítést Hatvani Andrea, a művelődéstörténeti értelmezést Verók Attila, a nyelvi jelenségek vizsgálatát pedig Domonkosi Ágnes kínálta, majd a szorosabb szövegelemzéseken keresztül olyan szerzők műveibe pillanthattunk bele, akik a traumát és sok esetben az identitás válságát igyekeztek szóvá tenni. Hallhattunk többek között Ady Endre, Tóth Árpád, Török Sophie, Karinthy Frigyes műveiről, a múlt századforduló lírai változásairól és a dramatizálás lehetőségeiről Bednancs Gábor, Kusper

^{*} A konferenciát és a kötet megjelenését a TÁMOP 4.2.1-D/1/KONV-2015-0013 Kutatás, innováció, együttműködések – Társadalmi innováció és kutatási hálózatok együttműködésének erősítése c. pályázat támogatta.

Judit, Pintér Márta Zsuzsanna, Szentesi Zsolt, Balogh Gergő és Demeter Zsuzsa tolmácsolásában.

A művészeti szekció plenáris előadásait Ekler Dezső építész nyitotta a tértörténetekhez kapcsolódó tértraumákról tartott vetített képes előadásával, majd Gelencsér Gábor az első világháborús filmek traumaábrázolását elemezte. A délutáni szekcióülésen zene és festészet, film és színház témakörében hallhattunk előadásokat Molnár Szabolcstól, Pintér Tibortól, Széplaky Gerdától, Sipőcz Marianntól, Bordács Andreától és Pólik Józseftől.

A filozófia szekció előadásait, illetve tanulmányait három nagy témakörbe csoportosítva olvashatjuk kötetünkben. A *válság-fogalom paradoxonai* című részben Vajda Mihály egyrészt a válságfogalom különböző értelmezéseit, meghatározásait idézi fel, másrészt azt a meghökkentő kérdést teszi fel, hogy van-e egyáltalán válságmentes történelem. Losonc Alpár (*Válság és affektusok*) elsősorban a különböző válságok jelenségeinek társadalomfilozófiai aspektusait elemzi széleskörű nemzetközi szakirodalom mozgósításával. Deczki Sarolta a drámaian hangzó *Európa vége?* címmel járja körbe a konferencia témáját, ugyanakkor végül is ironikus zárlattal arra a következtetésre jut, hogy „a megoldásra váró problémák nem Európa végét jelentik, hanem talán alapvető létmódját.”

Két tanulmány is szól az európai bölcséletben, a két világháború közötti időszakban megfogalmazódó ún. válságfilozófiákról. Kovács Gábor válságfilozófia és kultúrkritika összefüggéseit vizsgálja főként a magyar szellemtörténetben, különös tekintettel a nemzetkarakterológiákra. Az európai, döntően német munkákra mint eszmei előképekre való utalások mellett írásában fontos szempontokat vet fel a haladás, a nemzeti lényeg és a modernség gyakran egymásnak is feszülő magyar értelmezéseiről a tárgyalt időszakban. Schwendtner Tibor az 1930-as évek német filozófiájának napjainkban sokat vitatott és elemzett két jelentős személyisége (Husserl és Heidegger) történelemfilozófiájának főbb aspektusait, a kettő közötti párhuzamosságokat és eltéréseket világítja meg. A téma újszerű tárgyalása azért is izgalmas, mivel a zsidó származású Husserl mély ellenszenvvel figyelte a náci rendszert, míg Heidegger kezdetben kifejezetten aktív politikai, egyetempolitikai szerepet játszott a náci hatalomátvétel után, sőt antiszemitizmusa éppen a most megjelenő „Schwarze Hefte” köteteiből válik nyilvánvalóvá. Ezzel együtt mindkét filozófusnál megfigyelhető a válság, első alapítás, hanyatlás és újraalapítás ciklusosságának több tekintetben egymásra rímelő értelmezése.

A kötet utolsó, *Válságértelmezések és a filozófia válsága a magyar bölcséletben* című, részében a magyar filozófia különböző horizontokból történő megközelítéseivel foglalkozó tanulmányokat olvashatunk. Thiel Katalin Hamvas Béla válságértelmezését

mutatja be a maga sokrétűségében. A szerző azt emeli ki, hogy „Hamvas Béla szerint a modern tömegtársadalmakban az egzisztenciális válság és az autenticitás jegyében csak egyéni megoldások lehetségesek, minden más – pszeudo-közösségi forma – inautentikus”. Mester Béla írásának szemlélete annyiban tér el a kötet többi tanulmányától, hogy itt – saját megfogalmazása szerint – nem tiszta filozófiai reflexióról van szó valamilyen filozófián kívüli válságjelenségre, és nem is „a filozófia valamely sajátos *belső* válságáról”. A szerző a filozófia „kommunikációs közegét” világítja át, amely a hazai filozófia környezetét, magát a filozófiát és a filozófiának ehhez a társadalmi környezethez való viszonyulását egyaránt jelenti. Az írás tulajdonképpen az anyanyelven, illetve nemzeti nyelven való filozofálás megszületését magával hozó „kommunikációs fordulatot” értelmezi újra filológiai alapossággal. Loboczky János Lukács Györgynek az 1910-es években írott esszéiben mutatja ki művészetfilozófia, életfilozófia és válságfilozófia összefüggéseit. Elsősorban azt emeli ki a szerző, hogy a fiatal Lukácsnál két motívum a meghatározó az elemzett időszakban: egyrészt a „megformált élet” utáni sóvárgás, másrészt pedig „valami új, egységes kultúrát teremteni akarás kísérlete”. Somos Róbert egy esettanulmány kapcsán (Pauler Ákos filozófiája és szerepe a magyar filozófiai életben a világháború utáni években) nem különböző válságfilozófiákat elemez, hanem arról beszél, hogy a világháború vége, a forradalmak és ellenforradalom válságos évei milyen hatással voltak a magyarországi filozófiai életre. Konkrétan Pauler Ákos, a kor talán legtekintélyesebb filozófusának „szemüvegén keresztül” láttatja a szerző ezt az időszakot. Kevésbé ismert dokumentumok alapján érzékelteti, hogy milyen hatással voltak a történelmi események Pauler filozófusi tevékenységére és a honi bölcséleti életre.

A tanácskozás – s reményeink szerint a szerkesztett előadásokból készült kötet – ritka és izgalmas lehetőséget kínált az értelmező számára, hiszen több diszciplína felől, számtalan hangon, különböző nyelvi-kulturális hagyományokra építve szólaltak meg az előadók, folyton hozzátéve valamit (új aspektusokat, korábban át sem gondolt problémafelvetést) az előzőekhez. E diszciplínák nem állnak, soha nem is álltak távol egymástól. Egyszerre kínált – egymást támogatva és újragondolva – értelmezési lehetőséget a történelem, az irodalom, a képzőművészet, a filozófia, a filmművészet, a zene, a pszichológia, a nyelvészet, az építészet és a művelődéstörténet, nem is gondolva, hogy mindannyi a kölcsönös és egymás segítségével történő megértés irányába mozdítja az emlékezetkultúra kiemelkedő eseményeit, textusait, műalkotásait.